

Kontinuitet eller diskontinuitet i den svenska jämlikhetens historia

Erik Bengtsson

I den svenska självbilden är en tradition av ekonomisk och social jämlikhet en central komponent. Under 1900-talet blev Sverige känt som världens kanske jämlikaste land, och det har varit och förblir frestande att se denna jämlikhet som fortsättningen på en lång kontinuitet; historikern Mary Hilson har konstaterat att idén om en särskild historisk utvecklingsväg av fria bönder och jämlikhet blivit svensk "nationalmyt" (Hilson 2009, s. 138). Likt Alan Macfarlanes (1978) idé om en särskild engelsk individualism sedan medeltiden, eller tyska historikers analys av en särskilt adelsdominerad och auktoritär väg i Preussen som kulminerade i den fascistiska katastrofen (Blackbourn och Eley 1984), har också svenska historieskrivare sökt en kontinuitet i svensk historia, en lycklig sådan av relativ jämlikhet och samförstånd.¹ I denna essä ifrågasätter jag denna tes om kontinuitet i svensk historia, och argumenterar istället för att Sveriges politiska och ekonomiska jämlikhet på 1900-talet bör ses som ett resultat av en drastisk diskontinuitet under årtiondena runt 1900. Jag skriver som ekonomisk-historiker men kommer argumentera för att det är av vikt också för statsvetenskaplig forskning att omvärdera synen på hur Sverige blev jämlikt.

I. Vad vet vi om historisk ojämlikhet i Sverige?

Anhängare av kontinuitetstesens kan peka på att slaveriet i Sverige avskaffades redan runt 1300 (Karras 1988); att en stor andel av bönderna under den tidigmoderna perioden var självägande (jfr Gadd 2000); och att, unikt i Europa, bönderna hade politisk representation i riksdagen sedan Engelbrekts uppror på 1430-talet (jfr Hallenberg & Holm 2016). På sådana välbekanta fakta kan man bygga en uppfattning om en kontinuitet av jämlikhet i svensk historia. Så kan Berggren and Trägårdh (2009, s. 44) i sin mycket inflytelserika och idérika

1 Jfr Linderborg (2000) om Socialdemokraternas historieskrivning; Stråth (1988) och Sørensen och Stråth (1997) för uttalad svensk Sonderweg-analys.

undersökning i den svenska nationalkaraktären *Är svensken människa?* hävda, lite slängigt, att jämlikheten är svenskarnas ”öde”.

Men vad vet vi egentligen om graden av ekonomisk jämlikhet i svensk historia? Tillgången till mått på inkomstfördelning är svag. Moderna survey-undersökningar om inkomster av olika slag finns bara sedan 1968 med Levnadsnivåundersökningen, som flitigt används av sociologer och nationalekonomer intresserade inte minst av välfärdsstaten och andra bestämningsfaktorer bakom inkomstojämlikhetens variationer. (Jfr Bengtsson et al 2014, s. 8.) För att kunna klarlägga inkomstspridningen längre tillbaka i historien har forskare under de senaste tio-femton åren använt skattedata. När inkomstskatter infördes i industriländerna decennierna runt sekelskiftet 1900 så betalades skatterna bara av de förmögna grupperna; de bevarade arkiven kan därför användas för att studera just dessa gruppers inkomster och inte minst deras andel av nationalinkomsten (som vi känner till från nationalräkenskaperna), som ett mått på ojämlikhet. Denna forskning, internationellt associerad inte minst med Tony Atkinson och Thomas Piketty, har för Sveriges del gjorts av Roine och Waldenström (2008), som har tagit fram mått på inkomstfördelningen sedan 1903. Tabell 1 redovisar toppinkomsttagarnas andel av nationalinkomsten i Sverige och sex jämförelseländer för år 1903, det första året med svensk statistik, och för år under första världskriget. Anledningen till att jag valt dessa år är att först då finns det statistik för Storbritannien och USA, två länder som under 1900-talets sista fjärdedel utmärkte sig för hög ojämlikhet och därför är intressanta att jämföra med Sverige. Om det finns en kontinuitet i inkomstojämlikheten ska Sverige, liksom grannländerna Danmark och Norge, likaledes under 1900-talets andra hälft kända som socialdemokratiska samhällsekonomier (Esping-Andersen 1990), 1903 och under 1910-talet ha mer jämlik inkomstfördelning än de kontinentala länderna Frankrike och Tyskland och, särskilt, än Storbritannien och USA.

Tabell 1. Toppinkomsttagarnas andelar av nationalinkomsten, tidigt 1900-tal

	1903		1916 / 1917 / 1918	
	Toppercentilen	Toppdecilen	Toppercentilen	Toppdecilen
Sverige	27.0	46.8	28.4	53.0
Danmark	16.2	41.9	27.6	54.2
Norge	19.5	n.a.	n.a.	n.a.
Frankrike	19.0	45.0	19.5	42.3
Tyskland	17.6	38.5	22.4	42.0
Storbritannien	n.a.	n.a.	19.2	37.0
USA	n.a.	n.a.	17.6	40.3

Källa: World Wealth and Income Database. För Frankrike är 1903-siffrorna från år 1905. Om den svenska statistiken och utvecklingen se Roine och Waldenström (2008).

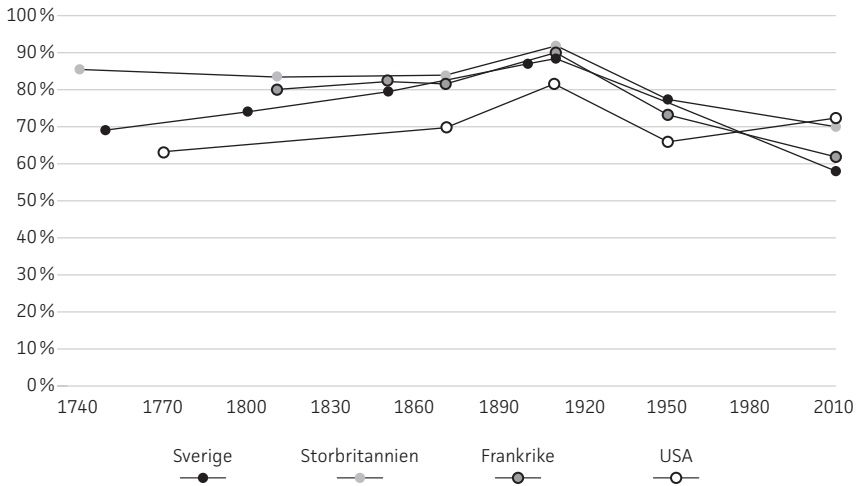
Tabell 1 visar att förväntningarna om relativt jämlik inkomstfördelning i Sverige och Skandinavien vid 1900-talets början kommer på skam. Inkomstjämligheten var större i Sverige än i Frankrike och Tyskland år 1903, och under första världskriget, då vi har statistik för även de föregivet ojämlika anglosaxiska länderna Storbritannien och USA, så är den svenska inkomstfördelningen klart mer elitdominerad än dessa länders.

Redan detta bör orsaka en viss skepsis mot idén om en kontinuitet av jämlikhet i svensk (och för den delen skandinavisk) historia. I början av 1900-talet så fanns det inget särskilt jämlikt med den svenska ekonomin; om något utmärkte oss, så var det en särskilt oligarkisk fördelning av inkomsterna. Detta stämmer för den delen överens med en annan del av den svenska historiska självuppfattningen, om tiden runt 1800-talets slut och första världskriget som en tid av heroisk kapitalism, ”snilleindustrier” och mäktiga koncerner centrerade kring färgstarka figurer som familjen Wallenberg och Ivar Kreuger. Att denna period inte olik USA:s så kallade ”gilded age” implicerade en hög grad av ekonomisk ojämlikhet är inte långsökt, och syns i statistiken, men har inte tillräckligt beaktats. Ur ett utifrånsperspektiv framstår det tydligare, som när den norske historikern Francis Sejersted (1993) konstaterade att Sverige med sina Wallenbergare med flera hade en storskalig kapitalism helt olik den norska, och mer lik kontinentala eller för den delen nordamerikanska modeller, om än på det mindre landets skala.

II. Ojämlikhet sedan 1750

Hur ska vi då värdera den höga graden av ojämlikhet i det tidiga 1900-talet, vis-a-vis tesen om en kontinuitet av jämlikhet i svensk historia? För att försvara tesen kan man säga att det tidiga 1900-talet var en tillfällig avvikelse från den svenska vägen av jämlikhet. Och längre tillbaka än 1903 kommer vi inte med inkomstfördelningen. Låt oss därför gå över till fördelningen av förmögenheter, som i ett agrart samhälle med ett stort inslag av självförsörjning, som det svenska samhället före 1800-talets slut, är den bästa indikatorn på ekonomisk (o)jämlikhet. Sedan 2009 har det funnits beräkningar av förmögenhetsojämlikheten i Sverige sedan 1873 gjorda av Roine och Waldenström (2009), och i en ny studie har jag och tre medförfattare tagit fram nya beräkningar för åren 1750, 1800, 1850 och 1900. Vi använder ett nyskapat dataset på runt 5000 bouppteckningar för dessa fyra år för att ta fram storleken och sammansättningen på förmögenheterna för svenska från hög till låg: från adliga godsägare och köpmän i toppen, till arbetare i stad och land i botten. Vi räknar ut de vanliga fördelningsmåttan Gini-koefficienten och de andelar som ägs av den rikaste procenten och de rikaste tio procenten, och kan därmed också jämföra med de tidigare studier som finns av förmögenhetsfördelningen på 1700- och 1800-talen, vilket är för Storbritannien, USA och Frankrike. Figur 1 visar toppdecilens andel av de privata förmögenheterna i Sverige och dessa tre länder sedan 1740.

Figur 1. Toppdecilens andel av de privata förmögenheterna: Sverige i jämförande perspektiv, 1740–2010

Källa: Svenska data för 1750–1900 från Bengtsson et al. (2017, forthcoming). För diskussion av vidare källor se den publikationen.

Förmögenhetsfördelningen i Sverige år 1750 är (med detta mått) klart jämnare än den i Storbritannien år 1740, men något mer ojämlik än den i de kolonier som snart skulle bli USA år 1770. Ojämligheten ökar ganska stadigt i Sverige till år 1800 och vidare till 1850 och 1900, och i processen kommer vi ”ikapp” Frankrike och Storbritannien. År 1850 och 1900 finns det inget alls som utmärker den svenska fördelningen av förmögenheter, annat än att den är klart mer ojämlik än USA:s.

Det vore önskvärt med jämförbar statistik med fler länder men än så länge saknas detta, och diskussionen får föras utifrån de data som finns. Och då måste sägas att Sverige på 1800-talet inte har någon särskilt jämlik ekonomi. I mitten av 1700-talet är den svenska förmögenhetsfördelningen jämlikare än den brittiska, men Storbritannien (särskilt England) är också legendariskt för sitt extremt ojämlika ägande av jord, som i särskilt hög grad dominerades av aristokratin (Lieven 1992). Med tanke på att jord var 1700-talets överlägset viktigaste ekonomiska resurs skulle man därför för övriga västeuropeiska länder förvänta sig en lägre förmögenhetskoncentration, om vi hade data.

III. Varför var Sverige mer ojämlikt än vad vi tror?

Varför var den svenska förmögenhetsfördelningen då inte särskilt jämn under 1700–1800-talen? Utifrån historieskrivningen om ett bonde-dominerat Sverige skulle man förvänta sig en klart jämnare fördelning i Sverige än i t ex Frankrike, USA och Storbritannien år 1800 eller år 1850. Jag menar att det är två saker som den bonde-centrerade berättelsen om Sverige missar. Ett, den underskattar adelns ekonomiska styrka. Och två, den underskattar de ekonomiska implikationerna av de proletära och semiproletära gruppernas storlek och tillväxt. Adeln: svensk historieskrivning och historieforskning om adeln har typiskt

underskattat dess ekonomiska övertag, historiskt och in i modern period. Björn af Kleen (2009, s. 10) konstaterade i sin rapportagebok *Jorden de är vde* att lantadeln setts som ”ett fruset och fattigt gäng på fallrepet”, när de snarare är och har varit ”en seg, slug, rik och politiskt potent grupp av framgångsrika lantbruksföretagare och äganderättslobbyister.” Också den nyare forskningen om adeln betonar just underskattningen av denna grupp (Norrby 2005; Bengtsson et al 2017b); ingen kan undkomma att adeln var privilegierad, rik och mäktig på 1500-1600-1700-talen, men när man kommit till 1800-talet har svenska historiker föredragit att skriva en teleologisk *whig history* där adelns pengar och makt setts som anakronistiska företeelser som underminerats av deras egen föregivet gammeldags adliga habitus, antitetisk till den borgerliga rationalitet som underförstått präglade 1800- och 1900-talen (jfr Carlsson 1973; Elmroth 2001). Och medan af Kleen betonade lantadelns kapitalistiska rationalitet och stora rikedom också idag, så har senare verk om adeln fortsatt att reproducera bilden av icke-ekonomisk adel som konkurreras ut i det sena 1800-talets internationella kapitalism (Eriksson 2011) eller helt enkelt slösar upp sina förmögenheter genom sin överdådiga livsstil (Ilmakunnas 2012). Så skrivs svensk *whig history* där en bonde-orienterad jämlikhet underförstått var dömd att segra. Tabell 2 visar på adelns långvariga styrka. År 1750 var den genomsnittliga adliga hushållet 60 gånger dyrare än medel-hushållet i landet; denna skillnad minskade till 22 år 1800 och 19 år 1900, men skillnaden år 1900 är fortfarande signifikant.

Tabell 2. Förmögenhet per social grupp, 1750–1900

	1750			1800		
	Medel	Andel av förmögenheten	Andel av befolkningen	Medel	Andel av förmögenheten	Andel av befolkningen
Adel	59.6	29	0.4	21.7	8	0.4
Borgerlighet	3.1	20	6.5	5.3	37	7.0
Bönder	0.7	33	49.9	1.0	45	45.5
Arbetare och lägre medelklass	0.4	18	43.4	0.2	10	47.2
Total	1	100	100	1	100	100
	1850			1900		
Adel	29.4	10	0.3	19.3	5	0.3
Borgerlighet	4.0	31	7.8	5.1	57	11.2
Bönder	1.3	49	38.1	1.0	28	27.4
Arbetare och lägre medelklass	0.2	10	53.8	0.2	10	61.1
Total	1	100	100	1	100	100

Källa: Bengtsson, Missiaia, Olsson & Svensson (2017b).

Adeln pauperiserades inte under 1800-talet. Någon "adlig habitus" förhindrade, som Bengtsson et al (2017b) visar inte högadliga godsägare från att tjäna stora pengar när befolkningen ökade och exporten ökade, och efterfrågan och priser på svenska jordbruksprodukter därför växte under 1800-talet. Inte heller var, som Göran Norrby (2005) diskuterat, adeln oförmögen att slå sig in på nya, "borgerliga" banor. Ekonomisk-historikern Gregory Clark (2015, s. 30–35) visar att år 1900 var adliga åttafaldigt överrepresenterade bland svenska läkare och år 2000 tvåfaldigt, medan svenskar med -son-namn bara är en tredjedel så vanliga som i befolkningen i stort. Bland advokater är högadliga sexfaldigt överrepresenterade och lågadliga trefaldigt.

Den andra faktorn som leder till en underskattning av ojämlikheten är att de jordlösa grupperna inte ges mycket plats i historien, åtminstone inte före 1880-talet med arbetarrörelsens framväxt. Vi vet givetvis att det fanns jordlösa också i "det gamla bondesamhället". En välbekant indikator från inflytelsrika studier av Wohlin (1909) och Winberg (1975) är andelen av hushållen som ägde jord. Detta mått påvisar 1750–1850, "den agrara revolutionens" huvudperiod, en pågående proletarisering: medan år 1750 80 procent av hushållen på landsbygden ägde någon jord, var detta år 1850 bara sant för 50 procent av hushållen. (Se statistiska appendixet i Myrdal and Morell (2011), tabell 2.) Nyare forskning pekar på hur den ofta använda indikatorn döljer proletarisering genom att använda just hushåll som mått: då räknas förstas inte tjänare, inhyse och andra inneboende grupper in (Miettinen och Lindström 2017). Den jordlösa gruppen, och dess underordnade relation till de jordägande godsägarna och bönderna, tenderar över huvud taget att utelämnas ur den bondeorienterade historieskrivningen om svensk historia (t ex Sørensen & Stråth 1997; Österberg 1989), som delvis också ligger grund för dagens bild av det långsiktigt demokratiska och jämlika Sverige (Berggren & Trägårdh 2009; jfr Svedin 2017 för ett kritiskt perspektiv).²

IV. Politisk ojämlikhet: mer diskontinuitet än kontinuitet

Vi har nu sett att den ekonomiska ojämlikheten var större i Sverige på 1700–1800-talen, när landet blev modernt, än vad som ofta antas. Till detta kommer att också den politiska ojämlikheten var större. I det sena 1800-talet var Sverige inget exceptionellt demokratiskt eller politiskt inkluderande land, tvärtom. Tabell 3 återger statistiken som Statistiska Centralbyrån 1898 samlade in om rösträtten till riksdagens andra kammare eller motsvarande i Sverige och 15 andra europeiska

2 Österberg (1989, s 73) är tydlig med att "allmogen var en heterogen grupp", mellan jordlösa och bönder. Inte desto mindre har hennes interaktions-modell anförts belägg för en tillitsfull relation mellan kronan och allmogen som helhet – eller rättare sagt, man talar om bönderna som vore de hela allmogen (Stråth 2005).

länder. I Sverige hade 24 procent av männen över 21 år rösträtt; endast Ungern (19,5 procent) hade en lägre andel. Även bland dem som hade rösträtt var valdeltagandet lågt, bara 45 procent gick och röstade, vilket var sämst av de 16 länderna i undersökningen, helt i enlighet med Tingstens klagomål över att inget annat land med motsvarande utbildningsnivå hade en så primitiv politisk kultur och en så utbredd politisk passivitet på 1880-talet (Lewin 1971, s. 41).

Tabell 3. Rösträtt till andra kammaren eller motsvarande, ca 1896

	Rösträtt, % av befolkningen	Rösträtt, % av män över 21 år	Valdeltagande bland de som hade rösträtt
Sverige, 1896	6.3	24.0	45.3
Norge, 1898	18.7	77.2	70.4
Danmark, 1898	17.0	65.7	59.7
Storbritannien och Irland, 1897	16.2	64.7	60.9
Nederländerna, 1897	11.8	45.1	76.7
Belgien, 1896	21.9	79.4	n.a.
Tyska riket, 1898	21.2	82.2	68.1
Österrike, 1897	19.9	75.6	41.8
Ungern	5.2	19.5	n.a.
Schweiz, 1890	22.6	83.5	58.9
Frankrike, 1893	27.2	84.9	71.1
Italien, 1897	6.8	24.2	58.5
Spanien, 1891	22.4	82.0	73.7
Portugal, 1890	19.0	74.6	n.a.
Serbien, 1890	16.6	68.0	n.a.
Grekland, 1881	23.0	83.7	66.7

Källa: *Statistisk Tidskrift* nr. 114–115, 1898, tabell 20. För jämförande rösträttsstatistik för 1880-talet och 1910-talet se Aidt et al. (2006), tabell 2. Bilden av Sverige som ett av de minst demokratiska länderna håller också där. Se också Karlsson Schaffer (2010) för diskussion.

Det lokala politiska deltagandet i sockenstämma och liknande har av en rad forskare setts som ett särskilt jämlik tradition i Sverige (t ex Aronsson 1992). Men i ett jämförande perspektiv är frågan om man inte ska fästa lika mycket vikt vid att valsyste­met till de svenska kommunerna efter kommunförfattningen 1861 var enastående ojämlikt. Einar Mellquist (1974) konstaterade i sin avhandling att medan alla länders valsyste­m vid 1800-talets slut syftade till att stänga de fattiga ute, så var det svenska syste­met, där bolag hade rösträtt och en person eller ett bolag, eftersom rösträtten var viktad efter inkomst och förmögenhet, kunde ha hundratals och till och med tusentals röster.

Svensk demokratisering gick fort och var drastisk – den var inte gradvis och långsiktig (Karlsson Schaffer 2010). I min mening stödjer den svenska demokratiseringsprocessen teorier om demokratisering som betonar intressemot-sättningar, såsom Acemoglu och Robinsons (2000) modell av revolutionära hot, där eliter, som kan försvara sina ekonomiska privilegier genom att dominera politiken, utvidgar rösträtt för att undvika något ännu värre i form av revolution. Forskare som vill se svensk demokratisering som något fredligare och mera gradvis, som Thomas Ertman (1998), har hävdad att demokratiseringen snarare leddes av eliter. Men detta är på det deskriptiva planet en tautologi: eftersom så få svenskar hade rösträtt (se Tabell 3), så kan inte gärna folkliga politiker ha suttit i riksdagen och fattat de formella besluten om utvidgning av rösträtten; av nödvändighet måste detta ha gjorts av politiska eliter. Men det betyder inte att dessa politiska eliter själva ville ha dessa reformer; snarare drevs de framåt av utomparlamentariska påtryckningar. Torbjörn Vallinder (1962, s. 258) konstaterar i sin avhandling om rösträttsrörelsen att “‘Hellre räkna huvudena än slå in de,’ -- i denna av cynisk resignation präglade sats har samhällsfredsargumentet för demokratin sammanfattats.” Rörelsen använde också denna typ av argument till exempel i broschyren ”Rösträtt eller – revolution” 1887, vars titel förstås överensstämmer väl med Acemoglu och Robinsons modell.

Ett vanligt antagande i både jämförande och svenskspråkig litteratur är att 1800-talets bondepolitiker var ett slags proto-socialdemokrater (Sørensen och Stråth 1997) och krattade vägen för 1900-talets välfärdsstat och starka fackföreningar (t ex Alestalo och Kuhnle 1987; Tilton 1974; Stråth 2005). För Danmark och Norge finns det en sådan kontinuitet, eftersom de hade relativt inkluderande valsystem i slutet av 1800-talet och bönder spelade en central roll i politiken genom sin aktivitet i de liberala Venstre-partierna (Hornemann Møller 1992; Pryser 1993). I Danmark kunde bönderna därigenom uttalat frondera mot godsägarna och deras Høyre-parti, mest legendariskt under den konservativa J.B.S. Estrups tid som regeringschef från 1875 till 1894. Likaledes så kunde de norska bönderna, i ett system med relativt utsträckt rösträtt (77 procent år 1896 att jämföra med Sveriges 21 procent enligt Tabell 2), utgöra en genuint folklig rörelse i politikens finrum, på ett sätt som inte var möjligt i Sverige. I Sverige leddes bönderna i Lantmannapartiet av de konservativa godsägarna Arvid Posse och Emil Key (Bokholm 1998; Thermaenius 1928) och kunde därmed inte utgöra någon organiserad motvikt mot godsägarintresset, och förde knappast någon proto-socialdemokratisk politik. Mellquist (1974) konstaterar i sin avhandling om rösträtten att partiet efter representationsreformen 1865 intar en minst sagt försiktig hållning till utvidgad rösträtt, något som kanske inte heller är så förvånande med tanke på att det grundades av Posse som var uttalad motståndare till representationsreformen och all vidare demokratisering. 1890-talets rösträttsrörelse var en allians av liberaler och socialdemokrater

som inte var grundat i böndernas organisationer. Nils Persson i Runtorp från Nya Lantmannapartiet menade i en andra kammar-debatt om rösträtten 1892 att medborgarna utan rösträtt förde "sådant skrik och skrån" vid sina rösträttsmöten, att de var "ovärdiga den rätt de fordra." (Vallinder 1962, s. 65) Detta avfärdande var typiskt för Lantmannapartiets attityd till rösträttsutvidgning på 1890-talet.³ I detta som så mycket andra, så verkar den svenska vägen till 1900-talets demokrati, välfärdsstat och jämlikhet ha varit så mycket krokigare och mer komplex än vad teorier om en konstant svensk särart antyder.

V. Vägar framåt för forskningen

Det finns, som jag ser det, två vägar att gå framåt från detta, om man vill bibehålla en analys av kontinuerlig jämlikhet. Den ena är en utsträckning bakåt av perioden som beaktas. Den andra är att se på andra variabler än de som jag tittat på, som varit inkomster, förmögenheter, och i förbifarten även rösträtten.

Kanske, skulle man kunna säga, är tidsramen för den statistik som anförts här alltför kort för att kunna bedöma relevansen i kontinuitets-hypotesen. Inkomster sedan 1903 och förmögenheter sedan 1750: fångar det vad vi menar när vi tänker på en särskild svensk utvecklingsväg? Problemet är att det inte finns någon konsistent tidigare statistik. Jag arbetar med mina kollegor på att ta fram skattningar åtminstone för Stockholm och ett par andra städer sedan 1650 baserat på bouppteckningar, och Älvsborgs lösen från 1571 är liksom Karl XII:s förmögenhetsbeskattning från 1710-talet lovande källor. Älvsborgs lösen har nyligen använts för att beräkna total produktion per län år 1571 (Enflo and Missiaia 2017), och Åsa Karlsson (1994) har skrivit en avhandling om Karl XII:s skattepolitik. Dock har dessa källor inte använts för att beräkna ojämlikhet. Tidigare än 1571 saknas så vitt jag vet källor som kan ge systematiska insikter i ägandets fördelning, men det verkar osannolikt att Sverige t ex under Bo Jons-son Grips tid på 1300-talet skulle ha varit särskilt jämlikt i ett europeiskt perspektiv. Som Janken Myrdal, den kunnigaste analytikern av Sveriges medeltida och tidigmoderna jordbruk, betonat i sin bok om jordbrukets historia från år 1000 till år 1700, så var den svenska säregenheten "inte så stor att man kan tala om ett helt annorlunda samhällssystem" än den gängse västeuropeiska feodalismen (Myrdal 1999, s. 15). Adeln, som var runt en halv procent av befolkningen, ägde från senmedeltiden till ca 1600 ungefär en fjärdedel av den odlade jorden (räknat i mantal), och denna andel ökade till runt 40 procent i det sena 1600-talet. När kronan, och i förlängningen kungen, samtidigt ökade sin andel från 5–6 till 30 procent så blir det tydligt att självägande bönder inte på något sätt var den enda eller ens det kvantitativt viktigaste ramverket för brukandet

3 Professor Mats Olsson och jag bedriver 2017–2019 ett projekt om svensk bondepolitik 1770–1920, bland annat för att undersöka vad bönderna spelade för roll i svensk politik.

av jord i Sverige ca 1300–1700 (Myrdal 1999, s. 334). Än längre tillbaka kan man fråga sig hur jämlikt hövdingasamhällena under Vendeltid och vikingatid var. Kort sagt så tror jag att sett till kvantitativa mått på ojämlikhet så kommer faktum bestå att Sverige före socialdemokratins långvariga regeringsperiod 1932–1976 inte var jämlikt (Bengtsson 2017).

Nästa fråga blir då: är detta rätt mått att titta på för att bedöma relevansen i idén om en bondeburen kontinuitet av jämlikhet i svensk historia? Man skulle kunna säga att den svenska jämlikhetstraditionen som lett till 1900-talets välfärdsstatliga jämlikhet inte varit en tradition av faktisk materiell jämlikhet, utan snarare en socio-kulturell och ideologisk företeelse. Så har Sørensen och Stråth (1997) betonat betydelsen av bondemytologi för traditioner av frihet, jämlikhet och bildning i Skandinavien, och Trägårdh (1997, s. 257) har betonat att medan i Europa demokratiseringen var utsträckandet av rättigheter som tidigare endast åtnjuts av adeln, till samtliga medborgare, så var den skandinaviska demokratiseringen ”a process of generalizing the political culture of the local peasant assembly.” Linderborg (2000) har slående visat hur Socialdemokraterna på 1900-talet approprierade nationella figurer som Engelbrekt, och idén om odalbonden har åtminstone sedan Geijers dagar haft en särställning i tänkandet om Sverige. Kanske kan man då säga att även under situationer av stor faktisk ojämlikhet ekonomiskt och politiskt, som 1800-talets andra hälft, så fanns det en tradition, särskilt stark i Sverige eller kanske Skandinavien, av egalitär ideologi som erbjöd legitimitet åt jämlikhetssträvanden, och som på 1900-talet fick genomslag i en egalitär politik. Jag kan inte utesluta att så är fallet, men vill betona att även om det är så, så blir vår analys av kombinationen faktiskt stor ojämlikhet, och jämlik ideologi, annorlunda än den enkla kontinuitetstesen att tidigare materiell jämlikhet gett 1900-talets jämlikhet.⁴ Det kan inte vara så enkelt att en bondeburen jämlikhet reproducerat sig som välfärdsstatlig jämlikhet (Stråth 1988; Sørensen och Stråth 1997; Trägårdh 1997) för den tidigare jämlikheten fanns inte. Sveriges övergång till jämlikhet blir då, inte olik demokratiseringen (Karlsson Schaffer 2010) något mycket mer händelsefyllt och intressant för historiker och andra forskare att ta sig an igen: inte det förutbestämda utfallet av en lång och obruten tradition, utan ett utfall av konflikt och slitningar mellan olika grupper och tendenser i samhället. Här vore det också intressant att utforska olikheterna i den svenska utvecklingen jämfört med den danska och norska, som diskuterat i sektion IV. De skandinaviska länderna utvecklade under 1900-talet liknande generösa ”socialdemokratiska” välfärdsstater (Esping-Andersen 1990) och organiserade arbetsmarknadssystem, så det antas ofta att utvecklingen mot demokrati var liknande i alla tre. Jag skulle dock vilja hävda att så på många sätt inte var fallet. Danmark och Norge hade mycket mera utsträckt rösträtt under 1800-talet, större folklig

4 Jfr Svedin 2017 om den besläktade tesen om en kontinuitet av hög tillit.

mobilisering, och starkare genuina bonderörelser, som inte var under godsägares hegemoni. I Sverige var 1900-talets utveckling mot demokrati och välfärdsstat och ekonomisk jämlikhet utmärkt av skarpare brytpunkter: det är en hypotes för vidare forskning.

VI. Slutsats

Det är frestande att tänka att Sveriges särart från 1900-talet, den höga graden av jämlikhet och ambitiösa välfärdsstaten, är grundad i en lång historisk kontinuitet, i något typiskt svenskt.⁵ Jag är skeptisk mot den förklaringen. Utifrån de belägg som skissartat lagts fram här (mer utförligt i Bengtsson 2017, Bengtsson et al. 2017a, 2017b), så tror jag att en förklaring som betonar förändring och diskontinuitet, under perioden ungefär 1870–1950, fungerar bättre. Det öppnar också för ny forskning om de motsättningar, omsvängningar och skiften som präglar landets ekonomiska och politiska omvandling ca 1750–1950, på en mängd fält.

Referenser

DATABASER

World Wealth and Income Database, WWID. Tillgänglig på wid.world.

LITTERATUR

- af Kleen, Björn, 2009. *Jorden de ärvde*. Stockholm: Weyler.
- Acemoglu, Daron & James A. Robinson, 2000. "Why Did the West Extend the Franchise? Democracy, Inequality and Growth in Historical Perspective", *Quarterly Journal of Economics*, 115(4), 1167–1189.
- Aidt, Toke S., Dutta, Jayasri, & Loukoianova, Elena, 2006. "Democracy Comes to Europe: Franchise Extension and Fiscal Outcomes 1830–1938", *European Economic Review*, 50 (2), 249–83.
- Alestalo, Matti & Kuhnle, Stein, 1987. "The Scandinavian Route: Economic, Social, and Political Developments in Denmark, Finland, Norway and Sweden", *International Journal of Sociology*, 16 (1), 3–38.
- Aronsson, Peter, 1992. "Bönder gör politik: Det lokala självstyret som social arena i tre smålandssocknar, 1680–1850", Doktorsavhandling i historia, Lunds universitet.
- Bengtsson, Erik, 2019. "The Swedish Sonderweg in Question: Democratization and Inequality in Comparative Perspective, c. 1750–1920", kommande, *Past & Present*.
- Bengtsson, Erik, Missiaia, Anna, Olsson, Mats & Svensson, Patrick, 2018a. "Wealth Inequality in Sweden, 1750–1900", *The Economic History Review*, 71 (3), 772–794.

5 Hilson (2009) påpekade för snart tio år sedan att på 1990-talet, med EU-medlemskapet och ökad invandring till Sverige, ökade intresset för sådana teorier. Med 2000-talets dialektik mellan globalisering och nationalism-kulturkonserveratism har genklangerna för förklaringar i termer av nationell tradition bara ökat.

- Bengtsson, Erik, Missiaia, Anna, Olsson, Mats & Svensson, Patrick, 2018b. "Aristocratic Wealth and Inequality in a Changing Society: Sweden, 1750–1900", publicerad online i *Scandinavian Journal of History*, 12 juni 2018.
- Bengtsson, Niklas Per-Anders Edin & Bertil Holmlund, 2014. "Löner, sysselsättning och inkomster – ökar klyftorna i Sverige?", rapport till Finanspolitiska rådet 2014/1.
- Berggren, Henrik & Trägårdh, Lars, 2009. *Är svensken människa? Gemenskap och oberoende i det moderna Sverige*. Pocketutgåva. Stockholm: Norstedts.
- Blackbourn, David & Geoff Eley, 1984. *The Peculiarities of German History: Bourgeois Society and Politics in Nineteenth-century Germany*. Oxford: Oxford University Press.
- Bokholm, Rune, 1998. *Kungen av Skåne: En bok om statsmannen Arvid Posse*. Lund: Historiska Media.
- Carlsson, Sten, 1973. *Ståndssamhälle och ståndspersoner 1700–1865*, 2 uppl. Lund: C. W. K. Gleerup.
- Clark, Gregory, 2015. *The Son Also Rises: Surnames and the History of Social Mobility*. Pocketutgåva. Princeton: Princeton University Press.
- Elmroth, Ingvar, 2001. *Från överklass till medelklass: Studier i den sociala dynamiken inom Sveriges adel 1600–1900*. Lund: Nordic Academic Press.
- Enflo, Kerstin & Missiaia, Anna, 2017. "Regional GDP estimates for Sweden, 1571–1850", Lund Papers in Economic History, no. 162, Lund University.
- Eriksson, Bo, 2011. *Svenska adelns historia*. Stockholm: Norstedts.
- Ertman, Thomas, 1998. "Review: Democracy and dictatorship in interwar Western Europe revisited", *World Politics*, 50 (3), 475–505.
- Esping-Andersen, Gøsta, 1990. *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Gadd, Carl-Johan, 2002. *Den agrara revolutionen 1700–1870*, Det svenska jordbrukets historia, III. Stockholm: Natur och Kultur/LT förlag.
- Hallenberg, Mats & Holm, Johan, 2016. *Man ur huse: Hur krig, upplopp och förhandlingar påverkade svensk statsbildning i tidigmodern tid*. Lund: Nordic Academic Press.
- Hilson, Mary, 2009. "A Consensual Democracy? The Historical Roots of the Swedish Model", s. 133–56 i Lars Edgren & Magnus Olofsson (eds), *Political Outsiders in Swedish History, 1848–1932*. Newcastle: Cambridge Scholars Publishing.
- Hornemann Møller, Iver, 1992. *Den danske velfærdsstats tilblivelse: et studie i klasser, magt og socialpolitik*. Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Hurd, Madeleine, 2000. *Public Spheres, Public Mores, and Democracy: Hamburg and Stockholm, 1870–1914*. Ann Arbor, MI: University of Michigan Press.
- Ilmakunnas, Johanna, 2012. *Ett ståndsmässigt liv: familjen von Fersens livsstil på 1700-talet*. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.
- Karlsson Schaffer, Johan, 2010. "The Forgotten Revolution: Challenging Conventional Wisdom on Sweden's Transition to Democracy". Mimeo, available at <http://www.mothugg.se/wp-content/uploads/2010/04/The-forgotten-revolution-2010-04-27.pdf> (retrieved 23 September, 2016).
- Karlsson, Åsa, 1994. "Den jämlike undersåten: Karl XII:s förmögenhetsbeskattning 1713", Doctoral dissertation in history. Uppsala University.
- Karras, Ruth Mazo, 1988. *Slavery and Society in Medieval Scandinavia*. New Haven, CT and London: Yale University Press.

- Lewin, Leif, 1971. *The Swedish Electorate 1887–1968*. Stockholm: Almqvist och Wiksell.
- Lieven, Dominic, 1992. *The Aristocracy in Europe, 1815–1914*. London: Macmillan.
- Linderborg, Åsa, 2000. *Socialdemokraterna skriver historia: Historieskrivning som ideologisk maktresurs 1892–2000*. Stockholm: Atlas.
- Macfarlane, Alan, 1978. *The Origins of English Individualism: The Family Property and Social Transition*. Oxford: Blackwell.
- Mellquist, Einar D., 1974. *Rösträtt efter förtjänst? Rösträttsdebatten om den kommunala rösträtten i Sverige 1862–1900*. Stockholm: Stadshistoriska institutet.
- Miettinen, Riikka & Jonas Lindström, 2017. "The Livelihood Tactics of the Landless in the Early Modern Swedish Countryside", papper presenterat på Rural History-konferensen i Leuven, 11–14 september 2017.
- Myrdal, Janken, 1999. *Jordbruket under feodalismen 1000–1700*. Det svenska jordbrukets historia. Stockholm: Natur och Kultur/LT förlag.
- Myrdal, Janken, 2011. "Swedish agrarian history: the wider view", s. 257–70 i Janken Myrdal & Mats Morell (eds), *The Agrarian History of Sweden: 4000 BC to AD 2000*. Lund: Nordic Academic Press.
- Myrdal, Janken & Morell, Mats (eds), 2011). *The Agrarian History of Sweden: 4000 BC to AD 2000*. Lund: Nordic Academic Press.
- Norrby, Göran, 2005. "Adel i förvandling: Adliga strategier och identiteter i 1800-talets borgerliga samhälle", Doctoral dissertation, Uppsala University.
- Piketty, Thomas, 2014. *Capital in the Twenty-First Century*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Pryser, Tore, 1993. *Norsk historie 1800–1870: Frå standssamfunn mot klassesamfunn*. Oslo: Det norske samlaget.
- Roine, Jesper & Waldenström, Daniel, 2008. "The Evolution of Top Incomes in an Egalitarian Society: Sweden, 1903–2004", *Journal of Public Economics*, 92 (1–2), 366–87.
- Roine, Jesper & Waldenström, Daniel, 2009. "Wealth Concentration over the Path of Development: Sweden, 1873–2006", *Scandinavian Journal of Economics*, 111 (1), 151–87.
- Rueschemeyer, Dietrich, Huber Stephens, Evelyne & Stephens, John D., 1992. *Capitalist Development and Democracy*. Cambridge: Polity Press.
- Scheidel, Walter, 2017. *The Great Leveler: Violence and the History of Inequality from the Stone Age to the Twenty-first Century*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Sejersted, Francis, 1993. "Den norske Sonderweg", s. 163–208 i *Demokratisk kapitalisme*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Statistiska Centralbyrån, 1898. *Statistisk Tidskrift*, nr. 113–115. Stockholm: SCB.
- Stråth, Bo, 1988. "Continuity and Discontinuity in Passing Front I and II. Swedish 19th Century Civil Society: Culture, Social Formations and Political Change", s. 21–41 i Bo Stråth (ed.), *Democratisation in Scandinavia in Comparison*. Gothenburg: Department of History, University of Gothenburg.
- Stråth, Bo, 200. "The normative foundations of the Scandinavian welfare states in historical perspective", i Nanna Kindahl & Stein Kuhnle (red.), *Normative Foundations of the Welfare State: The Nordic Experience*. London: Routledge.
- Svedin, Glenn, 2017. "Den svenska tillitens historiska vagga – Några kritiska anmärkningar", *Statsvetenskaplig Tidskrift*.

- Sorensen, Øystein & Stråth, Bo, 1997. "Introduction", s. 1–24 i Øystein Sørensen & Bo Stråth (eds), *The Cultural Construction of Norden*. Oslo: Scandinavian University Press.
- Thermaenius, Edvard, 1928. "Lantmannapartiet: Dess uppkomst, organisation och tidigare utveckling", Doctoral dissertation. Uppsala University.
- Tilton, Tim, 1974. "The Social Origins of Liberal Democracy: The Case of Sweden", *American Political Science Review*, 68 (2), 561–71.
- Trägårdh, Lars, 1997. "Statist Individualism: On the Culturality of the Nordic Welfare State", s. 253–85 i Øystein Sørensen & Bo Stråth (eds), *The Cultural Construction of Norden*. Oslo: Scandinavian University Press.
- Vallinder, Torbjörn, 1962. *I kamp för demokratin: Rösträttsrörelsen i Sverige 1866–1902*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Winberg, Christer, 1975. *Folkökning och proletarisering: Kring den sociala strukturomvandlingen på Sveriges landsbygd under den agrara revolutionen* (diss., Göteborgs universitet).
- Wohlin, Nils, 1909. *Den jordbruksidkande befolkningen i Sverige 1751–1900*. Stockholm: Norstedts.
- Österberg, Eva, 1989. "Bönder och centralmakt i det tidigmoderna Sverige: Konflikt – kompromiss – politisk kultur", *Scandia*, 55 (1), 73–95.